

Studije

Izvorni članak UDK 111:165.62

Primljeno 8. 4. 2013.

Janko M. Lozar

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
janko.lozar@guest.arnes.si

Granice eidetske vladavine

Sažetak

Eidetska vladavina Husserlove filozofije najprije se odražava u odnosu transcendentalnog subjekta prema vremenu i povijesti. Vladavina eidetike iskazuje suverenost subjekta koji je kadar dosegnuti razinu bezvremenog i onkrajpovijesnog kao najviše, čisto biće čistog Ja. Eugen Fink, Husserlov asistent, svojom šestom kartezijanskom meditacijom pokazuje kako transcendentalna konstitucija u svojoj aktivnosti ne može biti posve čista zato jer nalijeće na prepreku konstitucije onog ništa bića. Time se već otvara Heideggerova filozofija bitka, koja je zapravo usidrena u refleksiji onog ništa bića.

Ključne riječi

eidetska vladavina, transcendentalna metoda, ontološka razlika, povijest, Eugen Fink, Martin Heidegger, Edmund Husserl

Husserl između onkrajpovijesti i povijesti

U okviru *Kartezijanskih meditacija* nalazimo se na tlu genetičke konstitucije, koja predstavlja povijest geneze imanentne sfere transcendentalne svijesti, kako monadne tako i intermonadne. Husserl tu razmišlja o uvjetima mogućnosti konstitucije objektiviteta kao takvog – na ahistorijskom horizontu transcendentalnosti. Misaoni put dakle vodi od izvorne konstitucije kao prezentacije objektivnosti prema sukonstituciji kao prezentirajućoj reprezentaciji, odnosno ponavljanju izvorne konstitucije, koja još uvijek ustrajava u postavljanju bitka svijeta u zgrade. Shodno tomu, povijesti i predaje.

Tek smo u *Krizi europskih znanosti* i njezinu kasnijem dodatku »Izvor geometrije« postavljeni u izvorno povijesni kontekst, što će reći da smo najprije faktično bačeni u svijet kao horizont kroz tradiciju prenošenih i pasivno prihvaćanih i reproduciranih sedimentacija smisla, kulture, istine, da bismo tek na toj osnovi – iznova! – otkrili i iznova doživjeli prakonstitucijski transcendentalni doživljaj. Descartes je bio prvi pustolov transcendentalnog iskustva. Tijekom gotovo tri stoljeća izvorna je praevidecija blijedjela i čuvala se u lošem dualizmu kao naivnom ontologizmu upravo kroz jezik koji, prema Husserlu, čuva/daje predanu istinu u pasivnoj recepciji.¹ I tek je na toj povijesnoj

1

Drugi vrhunac transcendentalne filozofije je dakako Immanuel Kant, koji u raspravi u ovom kontekstu izostaje najprije stoga jer

je Husserl u punoj većoj mjeri Heideggerov »sugovornik«.

podlozi moguća Husserlova statička i genetička fenomenologija transcendentnog iskustva. Pa okrenimo opet stvar naglavačke. Ovako kaže Husserl u »Pitanju o izvoru geometrije kao intencionalno-povijesnom problemu«:

»U srcu naših povijesnih meditacija² o novovjekovnoj filozofiji naš cjelokupni podvig prvi put osvjetljava objašnjavajuće svjetlo: u obliku povijesnih meditacija hoćemo izvesti samoosvještenje glede našeg vlastitog sadašnjeg filozofskog položaja.«³

Neovisno o rečenici koja slijedi (»i to u nadi da bismo time konačno mogli osvojiti smisao, metodu i početak filozofije, te *jedine* filozofije, koju hoće i kojoj mora biti posvećen naš život«⁴), možemo reći da se tek u tome malome tekstu zgusnuto artikulira naglašeno povijesno osviješteno fenomenološko mišljenje premda, kako u *Krizi* tako i ovdje, ostaje najvišom nadom i imperativom otkrivanje i projektiranje univerzalne apodiktičke filozofije kao znanosti koja bi čovjeka imala jednom zauvijek izbaviti od opasnosti zapadanja u barbarstvo neistine. I ne možemo to bolje ilustrirati nego navodom koji postavlja »Izvor geometrije« i *Krizu* u oštar kontrast s *Kartezijanskim meditacijama*, koje počinju apodiktičkom prvom evidencijom *cogito sum*. Ovako kaže Husserl:

»Naš ljudski opstanak kreće se u nebrojenim tradicijama. [...] Počelo je s površnim samorazumijevanjima onoga kako je sve što je tradicionalno nastalo iz ljudskih dosegata da su u prošlosti ljudi, ljudstva i među njima njihovi prvi istraživači iz postojećeg, iz raspoloživih, sirovih i već duhovno oblikovanih materijala potom stvarali novo itd. No od površinskog vodi put u dubine. Tradicija sama omogućuje neprekinuto ispitivanje unutar tog općeg...«⁵

Husserl sve stavlja na takozvano *povratno pitanje* (*Rückfrage*). Husserl se pita o izvoru geometrije. I tako najprije postavlja tezu da svaka znanost, pa i geometrija, mora imati »svoj povijesni početak«.⁶ Pritom je potrebno naglasiti da neki tamo Galileo Galilei nije na način *creatio ex nihilo* umislio neku geometriju koju danas manje ili više svi poznajemo. Izumiteljstvo kao najviši moment mišljenja može stajati samo na sedimentu tradiranog smisla. Tako je i Galileo bio upoznat s dosezima prethodnih geometara, da bi na toj podlozi mogao postaviti tvrdnju da je knjiga prirode napisana matematičkim znakovima. No problem se odmah premješta s jednog povijesnog čovjeka po imenu Galileo na opći idejni problem, naime:

»... kako geometrijska idealnost (pa i idealnost svih znanosti) od svojega prvotnog osobnog izvora, u kojem se neka tvorba nalazi u prostoru svijesti duše prvog izumitelja, dolazi do svoje idealne objektivnosti?«⁷

Ako poznajemo uvjete mogućnosti intersubjektiviteta/interobjektiviteta iz *Kartezijanskih meditacija*, koji omogućuju danost zajedničkog objektivnog svijeta, možemo se uputiti prema Husserlovu odgovoru na postavljeno pitanje.

»Najprije vidimo: pomoću jezika, unutar kojeg prima, ako se tako izrazimo, svoje jezično tijelo.«⁸

Husserlov odgovor je daljnja elaboracija pete meditacije, s obzirom da takozvani sveopći, opći jezik (*die allgemeine Sprache*) tvori sam horizont svih horizonata kao svima zajednički svijet.

»Tako su ljudi kao ljudi, su-ljudstvo, svijet – svijet ljudi, o kojem možemo govoriti i govoriti – i, s druge strane, jezik, neodvojivo povezani te u svom neodvojivom jedinstvu odnosa nedvosmisleno, premda obično samo implicitno, svagda već dio horizonta.«⁹

Kako se, dakle, odvija povijest ili vremenovanje smisla? Kakav je tijek događaja od prvog nabačaja do samorazumljive opće, premda samo površno znane istine?

»Živa evidentnost prolazi dakako tako da aktivnost odmah prelazi u pasivnost blijede prelijevanje se svijesti o upravo prošlom bitku. Naposljetku ta 'retencija' nestaje, ali 'nestalo' prolaženje i prošli bitak se za dotični subjekt nisu uništili i mogu biti iznova probudeni. U pasivnost isprva u tami zbunjena i možda u sve većoj jasnoći pojavljujućega spada moguća aktivnost ponovnoga sjećanja u kojemu je prošli doživljaj preživio kao *quasi* novo i aktivno.«¹⁰

Tu imamo ukratko predstavljeno Husserlovo dugotrajno razmišljanje o prirodi vremena, koje se u kontekstu povijesnog događanja smisla pokazuje kao posebno relevantno. No uz dodatak da posebna zasluga za mogućnost obnavljanja izvornoga smisla pripada upravo jeziku.

»Istodobno je time nastupila i mogućnost proizvoljnog ponavljanja. [...] U ulančanje razumijevanja tih ponavljanja ulazi evidentno kao ono isto u svijest drugog. Proizvedene tvorbe u jedinstvu obavijesne zajednice većih osoba nismo svjesni kao jednake, nego kao opće.«¹¹

Da bismo pak došli do doista trajnog misaonog posjeda, odnosno da bismo imali evidenciju zajamčenu i u vremenima kada je sveza između prvog mislioca i učenika prekinuta, trebamo pravu sedimentaciju smisla, koja se, prema Husserlu, zbiva uvođenjem pisma.

»Sa zapisom se obavlja neka promjena izvornog modusa bitka tvorbe smisla. Ona se takoreći sedimentira. No u moći čitatelja je da ta tvorba postane iznova evidentna, čitatelj dakle može reaktivirati evidentnost.«¹²

Kada čitamo neki tekst, prvotni se smisao rečenice čuva – ne kao samostalna ćelija u čistom sada, izolirano, nego u sprezi s upravo pročitanim rečenicom, dok smo istodobno već (predviđeno i očekivano) usmjereni na smisao sljedeće rečenice. Samo zato što je tako, možemo u proces čitanja uvesti moment iznenađenja, osupljujućeg preokreta smisla. Knjigu odlažemo i u mislima se vraćamo pročitanim na način reprezentiranja. I na razini ponovnog predodžanja nemamo zajamčeno tlo univerzalnosti. Naime, postoje već prethodne reprezentacije kao interpretacije istoga teksta. Međusobna ovisnost između intencije, retencije i protencije, u kojoj se tvori smisao zapisanog, postoji i na razini ponovne predodžbe kao međusobne ovisnosti prethodnih interpretacija, trenutne recepcije, koja čuva trag prijašnjih interpretacija, i slutnje te motiva nadolazeće tvoje vlastite interpretacije, bez koje bi samo interpretiranje bilo nemoguće. Tako je čitatelj kao tumač uključen u povijest smisla, a ne samo u neposredno događanje smisla.

Stvar još više zjapi u kompleksnosti pomislimo li da su i međusobna ovisnost triju vremenskih momenata u prezentiranju i međusobna ovisnost u reprezentiranju, u međusobnoj ovisnosti. Čovjek je – ako oboje spojimo u koncizan i

2 U svakom su slučaju te meditacije, barem što se tiče povijesnosti, posve drugoga roda nego *Kartezijanske meditacije*.

3 Edmund Husserl, »Vprašanje po izvoru geometrije kot intencionalno-zgodovinski problem«, u: *Problemi*, Vol. 34, No. 1–2 (1998), str. 7.

4 Isto.

5 Isto, str. 8–9. Rečenicu u kurzivu istaknuo J. L.

6 Isto, str. 9.

7 Isto, str. 11.

8 Isto.

9 Isto, str. 12.

10 Isto, str. 13.

11 Isto.

12 Isto, str. 14.

ružan oblik – povijesno reprezentirajuće biće čudne prezencije. Ni prezentacija ni reprezentacija nisu čiste, ukoliko su u izvornoj međusobnoj prožetosti, i usto još izbačene iz čistog sada u međusobnu ovisnost prošlog, sadašnjeg i budućeg. »I usto još« je zapravo izvorni događaj za čovjeka, nipošto ne nešto naknadno. Naposlijetku možemo dodati još to da u samom tekstu ustrajava neka praevidencija do koje se možemo probiti i reaktivirati je ili ne reaktivirati. Možemo ostati samo na razini dosadašnjih interpretacija.¹³ U smislu usvajanja smisla neke kulture čitanje je retrospektivno ispitivanje, s obzirom da se svagda krećemo od površinski danog prema povijesno dubljem uvidu, koji se prenosi asocijativno pasivno preko tradiranog jezika.

Zato su

»... problemi, pojašnjavajuća tumačenja i načelne spoznaje posve *povijesni*. [...] Nalazimo se dakle u povijesnom horizontu, u kojem je, kolikogod malo određenog već znali, sve povijesno.«¹⁴

I dalje:

»U sadašnjosti prezentnih pojmova i rečenica leži smisao u njima samima, isprva ne kao evidentno mnijenje, nego istinska rečenica s mišljenom, ali još skrivenom istinom.«¹⁵

Što je, dakle, za Husserla povijest?

»Sada možemo reći: već od samog početka povijest nije ništa drugo nego živo kretanje onoga jedno s drugim i jedno u drugome izvornog tvorstva i sedimentiranja smisla.«¹⁶

Do ovdje je sve lijepo i pravo, slično kao u *Krizi europskih znanosti*. No kako ovdje tako i tamo Husserl, unatoč naglašavanju univerzalno *otvorena povijesnog* horizonta smisla, na kraju ipak svaki puta pribjegava zatvaranju tog istog horizonta u teleologiju uma kao dovršenja apriorne znanosti o čovjeku kao *animal rationale*.

»Ako ima uobičajena povijest činjenica općenito, a posebice ona koja se u najnovije vrijeme razvila do zbiljske univerzalne raširenosti na cjelokupno čovječanstvo, uopće ikakav smisao, taj se smisao može zasnivati samo u onome što ovdje možemo nazvati unutarnja povijest, a ograničeni smisao kao takav na temelju univerzalnog povijesnog *a priori* nužno vodi dalje do naznačenih najviših pitanja univerzalne teleologije uma.«¹⁷

Možemo se samo složiti s Jacquesom Derridaom kada kaže da je transcendentna redukcija, i u okviru promišljanja izvora geometrije, moguća tek na povijesnom tlu već dane geometrije.¹⁸ Jednako se može reći o transcendentnoj fenomenologiji. Doista je riječ o pomaku od genetičke fenomenologije prema povijesnoj fenomenologiji, s obzirom da je posrijedi »novo promišljanje problema univerzalne povijesti«. ¹⁹ Zajedno s Derridaom možemo reći da »unatoč i zahvaljujući sedimentiranju smisla povijesti možemo dodijeliti tradicionalnu preglednost«²⁰ i da je kružnost Husserlova mišljenja upravo cik-cak pomicanje tamo-amo u povijest i natrag na način retrospektivnog ispitivanja, koje »nije ništa drugo nego čista forma cjelokupnog povijesnog iskustva«, ²¹ itd. No Husserlovo ustrajavanje na apsolutnoj teleologiji uma, koju »hoće imati« kako u *Krizi* tako i »Izvoru geometrije«, ipak ukazuje na jasne granice Husserlove otvorenosti za povijesni horizont smisla i europskog života uopće.

Ako tako Husserl, prema kraju *Meditacija* koje još ustrajavaju na ahistorijskom tlu apsolutne apodiktčnosti, kaže: »Eidetsko i univerzalno samotumačenje znači vladavinu nad svim samo predstavljivim te egu i transcendentnom intersubjektivitetu 'urođenim' konstitutivnim mogućnostima«²² – dalje razmišljanje će nastojati ukazati na granice vladavine tog eidetskog i

univerzalnog samotumačenja, koje naposljetku svagda zastaje u univerzalno ahistorijskom.

Povratak šestoj meditaciji – preko Heideggera

Što se zapravo događalo i što se zna o *Kartezijanskim meditacijama*, o tom uvodu u fenomenologiju? Glavnina je teksta nastala u okviru predavanja što ih je Husserl imao (posve primjereno) u Amphithéâtre Descartes na pariškoj Sorbonni. Zbog uspjeha i oduševljenja općinstva, Husserl se dogovorio za prijevod na francuski i kasniju objavu dotjerane inačice *Kartezijanskih meditacija*. Tako se Husserl odmah nakon povratka u Freiburg poduhvatio pre-rade koja je trajala čitava dva mjeseca. To je tekst koji je danas svima dobro znan i objavljen je i u hrvatskom prijevodu. Kada je revidirani tekst poslao na prijevod, pomislio je da bi ga mogao objaviti i na njemačkom. A samo je nekoliko mjeseci bilo potrebno, piše prevoditelj na engleski i pisac predgovora uz Finkovih *Šest meditacija*, da se Husserl predomisli, jer navodno revidirani tekst nije primjeren prikaz njegove fenomenologije, posebice za njemačko općinstvo. Razlog je tomu bio naprosto – Heidegger.

Husserl je, naime, iste godine počeo s brižljivim čitanjem *Bitka i vremena* i nakon čitanja i uvida u širok raskorak između vlastite i Heideggerove fenomenologije osjetio je potrebu za podrobnom preradom postojećega teksta. Pritom mu je u pomoć priskočio Eugen Fink, posljednji asistent u nizu obećavajućih filozofa. Za nas je značajno da je Fink obavio većinu revizija svih pet meditacija i napisao šestu meditaciju 1932. godine, nakon što je još od 1928. godine redovito posjećivao Heideggerova predavanja. Fink u 6. meditaciji radi ono što Heidegger nije mogao, naime, izlaže problem tako da je dostupan Husserlu i istodobno priznat od strane samoga Heideggera.²³

Ideja transcendentale teorije metode

U uvodnoj napomeni Fink izlaže temeljnu aporiju svojega filozofskog djela:

»Bitna [...] aporija jest: je li i kako je horizont, iz kojega bismo imali razumjeti 'bitak', sam biće van, je li i kako je odrediv bitak vremenovanja bića.«²⁴

13
»I bez reaktivacije evidentnosti čitatelj može razumjeti te razumljeno 'bez daljnega' mimo vlastite aktivnosti prihvatiti u su-valjanost. Tada se ponaša posve pasivno-receptivno.«
Isto, napomena br. 5, str. 14.

14
Isto, str. 20–21.

15
Isto, str. 21.

16
Isto, str. 23.

17
Isto, str. 29.

18
Jacques Derrida, *Husserls Weg in die Geschichte am Leitfaden der Geometrie*, Wilhelm Fink Verlag, München 1987., str. 51.

19
Isto, str. 35.

20
Isto, str. 66.

21
Isto, str. 67.

22
Isto, str. 197.

23
Eugen Fink, *Sixth Cartesian Meditation, The Idea of a Transcendental Theory of Method*, Indiana University Press, Bloomington&Indianapolis 1995., str. L.

24
Isto, str. 2.

Transcendentalna teorija metode je, prema tome, promišljanje transcendentalne naivnosti, koja prema Finku određuje cjelokupne *Kartezijanske meditacije*. Ako je Husserl zadao zadaću problematizacije slabih ontoloških euporija novovjekovne filozofije, koja se ima dovršiti u univerzalnoj znanosti kao konačnoj euporiji uma, Fink pak počinje s promišljanjem i problematizacijom same pravosti (εῦ) toga puta (πόρος), otkrivajući u njezinom postavljanju neku temeljniju aporiju kao pozitivno bespuće i nepriliku. (Grčki glagol ἀπορεύω znači prije svega *pitam, dvojim, postavljam teško pitanje*.)²⁵ Ako je Husserlova fenomenologija svagda elaboracija puta prema konstituiranom biću i samokonstituiranom transcendentalnom biću, egu, tada je Finkov uvid u aporiju, raspuće na tom »dobrom, pravom putu« spoznaje, otkrivanje predbićevne sfere, horizonta koji daje biće kako u njegovoj konstituiranosti (νοήμα) tako i konstituiranju (νόησις).

Spomenuli smo već da je Fink poznao kako Husserlovu tako i Heideggerovu filozofiju i da je njegov motiv za pisanje 6. meditacije bio pokušaj njihova pomirenja. Ovdje nam nije do traženja nepremostivih razlika među njima niti do njihove diskreditacije za volju traženja samo zajedničkog. Nije nam, dakle, stalo ni do Husserla ni do Heideggera, niti do obojice, nego nam je stalo, kako smo promišljanje postavili na početku, do puta koji vodi od euporije prema aporiji. Pritom aporetičnost nije nešto što bi nekog mislitelja bacilo iz istine, odnosno euporetičnost nije nešto što bi mislitelja postavilo na pijedestal neupitnosti. Ako je naša uobičajena smjernica filozofiranje samo kao ni manje ni više nego radoznalost, aporetičnost je nekog mišljenja uviđena kao ono pozitivno što se prenosi kao znano i samorazumljivo, jer ustrajava u nemišljenosti i što je kao neprilika mišljenja najprije uvjet mogućnosti puta ispitivanja i mišljenja.

Posljednji cilj našega zalaganja tako nije ni bespuće (ἀπορία) ni pravi put (εὐπορία), nego put sam (πόρος). Taj »bez« bespuća razumijemo u skladu s minimalnim metodološkim zalaganjem: ne privativno, nego pozitivno, u huserlovskom smislu, kao sedimentirano tlo na kojem promišljanje tek može započeti svoj put, što je najprije shvaćeno kao neiscrpna jezgra dokse, iz koje *episteme* crpi svoj elan. Taj »bez« je tako mišljen kao »još bez promišljanja«, kao skriven u nemišljenom.

Descartesova aporija, koja skriveno ustrajava u *cogito sum*, jest, kao što je pokazao Husserl, intencionalnost kao bitna struktura *cogito*. Ona ustrajava kako u *episteme* tako u *doxa* kao jednostavna samorazumljivost, koja nosi u sebi bogatstvo još nemišljenog: intencija, stav. Ono što se u svakidašnje shvaćenoj intenciji i znanstveno shvaćenom stavu *cogito* na svijetu čuva kao nešto opće znano i samorazumljivo i zato se svagda već promašuje, jest *intencionalna struktura svijesti kao takve* s vremenitošću kao temeljnim ustrojem. (Svaka *episteme* mora, želi li obogatiti život u samorazvidnosti, posegnuti natrag u doksu svakodnevice, koja je posljednja škrinja smisla. Tako jednom za svagda recimo: na taj i samo na taj način drvo mudrosti *jest* drvo života.)

S Finkom pak nastupa moment raskrivanja aporetičnosti Husserlova mišljenja. Pritom nije beznačajno upozorenje da je upravo dobro poznavanje kao preuzimanje mišljenja nužni uvjet oslobađanja aporetičnosti preuzetog mišljenja.

Ono što već sada jest i što se čuva kao bivše, Husserlova transcendentalna filozofija, uvjet je za raskrivanje onog prethodnog, koje isto tako svagda već jest i ustrajava u bivšem kao još ne skriveno i samorazumljivo: izvorni smisao hermeneutike. Fink u šestoj meditaciji već rabi Heideggerov govor bitka,

odnosno ontološke diferencije. Tako je njegova fenomenologija fenomenologije²⁶ već naknadni osvrt na Husserlovu filozofiju – preko Heideggera.

Kada Husserl u okviru statičke fenomenologije analizira tekući život *cogitationes*, koje mu se pokazuju u svršenom glagolskom vidu kao svagda već konstituirano u skladu sa sintezom kao unifikacijom u istovjetnost predmetnog, polje mu se *cogitata qua cogitata* pokazuje kao svagdašnji *proizvod čiste aktivnosti transcendentalnog ja* kao uvjeta mogućnosti konstitucije konstituiranog. Da ne bi posrnuo u beskonačnu regresiju (tko pak konstituira ja koji konstituira?), s obzirom da mu je naposljetku stalo do postavljanja nepokolebljive prve točke izvjesnosti za izgradnju univerzalne znanosti, uvodi filozofsko-teološki entitet po imenu čisti Ja. Čisti Ja je ujedno na način autokonstitucije, u stalnom samoidentitetu, i ujedno na način konstitucije mnogovrsnosti objekata u njihovu identitetu. Time pak pošteno zadiremo u polje takozvane i, prema Heideggeru, tako izrazito kritički ispostavljene onto-teo-ego-logike, koja označava uhvaćenost u biće i zaborav bitka.

Tu se Finku, zacijelo preko Heideggera, postavlja ključno pitanje:

»Je li aktivnost konstitutivnog istraživanja i objašnjavanja, otkrivanje konstitucije, sam 'konstitutivni' čin? [...] Ima li refleksivno uzvratno osvrtnje na fenomenologiziranje istu činjenično-intencionalnu strukturu i istu 'konstitutivnu bit' kao refleksija, koja je tematski objašnjena u transcendentalnoj teoriji elemenata?«²⁷

Statičkom i genetičkom fenomenologijom odgovaramo na pitanje bitka konstituiranog i konstituirajućeg bića, dajemo odgovor na pitanje o načinu danosti bića kao konstituiranog i konstituirajućeg – ali ono što samo konstituira ne može opet biti biće. Pokazuje se da je ono što zaustavlja beskonačno nazadovanje ontološka diferencija. Da bismo beskonačno nazadovanje zaustavili i da mišljenje kroz beskonačno nazadovanje ne bi izgubilo tlo pod nogama, ontološka se diferencija između bitka i bića ne smije zatvoriti u metafizički identitet. Bit bitka jest ono što omogućuje i daje biće u njegovu »što« i »kako«. *Esse est esse essentia et esse existentia*. Samo *esse*, bitak, ne može biti opet biće. Beskonačnu regresiju mogli bismo na taj način izraziti i kao: *esse*, koji konstituira *esse essentia et esse existentia*, jest i samo opet na način *esse essentia et esse existentia*, dakle konstituirano po nekom *esse*, koji je opet konstituiran, *et cetera*... Fink se zato opravdano pita:

»Možemo li oblikovati ma kako mutnu ideju kognitivnog odnosa koji nije upravljen na biće? Ne odnosi li se naposljetku fenomenološka kognicija na 'ništa'?«²⁸

Možemo se pitati još jednostavnije: konstituira li transcendentalna svijest, koja konstituira biće *kao* biće, biće u njegovu načinu i onome kako danosti (i pritom je sama ništa od tog bića), i to *ništa* bića?

Unatoč tome da smo još uvijek kod Husserlove problematike, već smo odavno zaplovili u Heideggerove filozofske vode. Gore izložena pitanja jesu ono neupitno, aporetično, koje priziva novi put promišljanja. Husserl se u četvrtoj meditaciji nakratko osvrnuo na problem pasivne predkonstitucije, da bi se u petoj meditaciji vratio na problem aktivne konstitucije objektivnosti, koju nije moguće misliti bez aktivne interkonstitucije. Heidegger je pak taj koji otkriva

25 Vidi: »Besedišče Aristotelove Fizike«, u: Aristotel, *Fizika*, preveo Valentin Kalan, Slovenska matica, Ljubljana 2004., str. 255.

26 E. Fink, *Sixth Cartesian Meditation*, str. 8.

27 Isto, str. 22.

28 Isto, str. 71.

aporetično polje upitnosti u Husserlovoj filozofiji upravo svojom tematizacijom bačenosti.²⁹

Naprijed, odnosno natrag Heideggeru

Nakon izložena škripca Husserlove genetičke fenomenologije, problem beskonačnog nazadovanja, koji leži u jezgri razumijevanja *cogito* kao *actus purus*, kojega spašava uvođenjem pred-danosti čistog Ja, možemo Heideggerovu bačenost uvesti jednostavnom jednadžbom. Ako je u intencionalnosti kao temeljnom stavu subjekt svagda već objekt, tada se »pod-met«, *sub-iectum*, svagda prekriva s »pred-metom«, *ob-iectum*. Što je pak ono zajedničko što daje kako subjekt tako i objekt? Ništa drugo nego bačenost (*Geworfenheit*) kao su-bačenost, koja daje kako mogućnost samostojnosti subjekta tako i predstojnosti objekta.

Husserlov uvid u transcendentalnost svijesti jest posljedica epistemološkog kritičkog promišljanja Descartesove filozofije i istodobno neka još nemišljena doksička evidencija (intencija kao nemišljena podloga cjeline postojanja). No tu nipošto nije riječ o nekoj znanstvenoj kauzalnosti. Ako je riječ o nekom misaonom iskustvu, koje se zbiva kao »skok do zuba naoružane Atene iz Zeusove glave«,³⁰ onda je riječ ujedno i o nekoj doksičkoj, predepistemološkoj evidenciji, koja tek omogućuje ono novo kao svagda već dano na način skrivenosti u svakodnevnom životu. Husserl se tomu približava razmatranjem intencionalnosti koja je u svakidašnjici svagda već usput shvaćena kao intencija, namjena.

A što se događa kod Heideggera? Kako njemu Atena iskače iz Zeusove glave? Nema jednostavna odgovora na to pitanje, na njega je Heidegger odgovarao kroz cjelokupno svoje stvaralaštvo, a mi se tomu događaju možemo približiti samo tako da ukažemo na blizinu Husserlova osmišljenja nužnosti pasivne geneze i beskonačnog nazadovanja, kojemu neodvojivo pripada problem čiste aktivnosti transcendentalne svijesti, i Heideggerova fenomena bačenosti. Upravo izlaganje beskonačne regresije ukazuje na epistemološku nužnost izlaganja rascjepa bitka u transcendentalnoj svijesti, s obzirom da konstituirajuće i konstituirano biće, subjekt i objekt, nipošto ne mogu biti na isti način bitka. Heideggerova Atena je tako ontološka diferencija između bitka i bića, odnosno između bitka unutar-svjetskog bića i odlikovanog bića, kojemu je – za razliku od konstituiranog bića – svagda već stalo do samog bitka. Zato Heidegger od samog početka ustrajava na čovjeku kao tubitku, a ne više na svijesti, koja je povijesno uvjetovana kartezijskim novovjekovnim subjektivizmom kao aktivnim transcendentalizmom.

Drugi ključni aspekt Heideggerova filozofskog nacrtu (dakako za nas) raste iz dokse. I tu djelomične zasluge ima Husserl. Već u *Kartezijskim meditacijama* s nužnošću uvođenja genetičke fenomenologije uvodi razmatranje habitualnosti kao bačenosti transcendentalne svijesti u pred-danost na način predaje. Kasnije, u »Izvoru geometrije«, taj genetičko-povijesni aspekt fenomenologije Husserl još više naglašava postavljanjem tvrdnje da je svako filozofiranje svagda već povijesno na način više ili manje evidentnog preuzimanja predanog u predaji.

Tako je tubitak svagda već bačen u svijet na način pasivno aktivnog preuzimanja pred-dane predaje.³¹ Svagda već stoji na sedimentiranom, dakle povijesnom tlu svijeta. Da bismo se mogli približiti Heideggerovu mišljenju, kažimo da je tubitak u doksičnom, dakle faktičkom životu bačen na dva bitna

načina. Bačen je u svijet na način faktičnosti (takav je naime svijet) i bačen je *iz faktičnosti* života.

U čemu je za nas značajan Fink? Izlaganjem teorijskog promišljanja neprilike onog teorijskog, koji je djelomičan motiv Heideggerova pisanja *Bitka i vremena* (rascjep bitka u reduciranom polju transcendentalne svijesti na bitak konstituiranog i konstituirajućeg bića i bitak nezainteresiranog gledatelja, koji je na predbičevan način). Time se – za Heideggera i Finka – izlaže teorijska nužnost postavljanja pitanja bitka i načina bitka odlikovanog bića: ako transcendentalna svijest misli razliku između konstituiranog i konstituirajućeg bića i njihove geneze – je li i ta razlika sama *konstituirana*? Je li dakle bičevna, predmetna?

Drugi moment ne proizlazi iz epistemološke vrtoglavice beskonačnog nazadovanja, nego iz dokse, iz praevidecije životnog svijeta kojoj se odupire transcendentalno iskustvo transcendentalne svijesti. U čemu se sastoji to uzajamno odupiranje transcendentalne filozofije doksi i odupiranje dokse transcendentalnoj filozofiji?

Početni se odgovor, koji u svojoj preliminarnosti tek ukazuje na put punog odgovora i na jasne konture ograničenosti eidetske vladavine filozofirajućeg sebstva, skriva u sljedećoj zaključnoj misli: čovjek nije najprije transcendentalna svijest, koja se sa svojim *cogitationes* svagda već prekriva s *cogitata qua cogitata*, dakle sa svijetom, nego najprije biće koje je egzistencijalno otvoreno za otvorenost susreta najprije s bitkom i potom s bićem. Čovjek već ima svijet prije intencionalnog odnošaja. I svijet ga ima isto tako. Tubitak je, dakle, otvorenost bitka-u-svijetu.

Literatura

Aristotel, *Fizika*, preveo Valentin Kalan, Slovenska matica, Ljubljana 2004.

Derrida, J., *Husserls Weg in die Geschichte am Leitfaden der Geometrie*, Wilhelm Fink Verlag, München 1987.

Descartes, R., *Meditacije*, Slovenska matica, Ljubljana 1988.

Figal, G., *Heidegger zur Einführung*, Junius Verlag GmbH, Hamburg 1992.

Fink, E., *Sixth Cartesian Meditation, The Idea of a Transcendental Theory of Method*, Indiana University Press, Bloomington&Indianapolis 1995.

Martin Heidegger, *Die Grundprobleme der Phänomenologie*, GA 24, Klostermann, Frankfurt am Main 1927.

Heidegger, M., *Izbrane razprave* (»Kaj je metafizika«, »O bistvu resnice«, »O 'humanizmu'«, »Izvor umetniškega dela«, »Tehnika in preobrat«, »Kaj je to filozofija«), Cankarjeva založba, Ljubljana 1967.

Heidegger, M., *Evropski nihilizem*, Misel in čas, Ljubljana 1971.

29

Tine Hribar Husserlov filozofski put ocrta lapidarno kao put redukcije svijeta, konstitucije svijeta kao samokonstitucije Ja i restitucije intersubjektivnog životnog svijeta. Upravo je put restitucije ono zajedničko Husserlu i Heideggeru. Vidi: Tine Hribar, *Fenomenologija I*, Slovenska matica, Ljubljana 1993., str. 171.

30

Isto, str. 68.

31

Granice eidetske redukcije vidljive su i na horizontu pravne interpretacije. Pravni pozitivizam vjeruje da može »ostaviti sve kontrolverzne teme van diskusije, vjeruje da je moguće reći: to i samo to je pravo«. Rok Svetlič, »Cenzurni krivdorek kot mesto zloma pozitivističnega pravnega diskurza«, u: *Primerjalna književnost*, Vol. 31 (2008), str. 37. To je pogrešno baš iz razloga jer je tubitak *već* bačen u pred-dani horizont.

- Heidegger, M., *Identiteta in diferenca*, Založba Obzorja, Maribor 1990.
- Heidegger, M., *Konzept der Zeit, The Concept of Time*, Blackwell Publishers, Oxford UK & Cambridge USA 1992.
- Heidegger, M., »Moja pot v fenomenologijo«, u: *Phainomena*, Vol. 1, No. 1 (1992), str. 10–17.
- Heidegger, M., *Platonov nauk o resnici*, Phainomena, Ljubljana 1993.
- Heidegger, M., *Na poti h govoric*, Slovenska matica, Ljubljana 1995.
- Heidegger, M., *Uvod v metafiziko*, Slovenska matica, Ljubljana 1995.
- Heidegger, M., *Bit in čas*, Slovenska matica, Ljubljana 1997.
- Heidegger, M., *Predavanja in sestavki*, Slovenska matica, Ljubljana 2004.
- Held, K., *Heraklit, Parmenides und der Anfang der Philosophie und Wissenschaft*, De Gruyter, Berlin 1980.
- Held, K., »Grundbestimmung und Zeitkritik bei Heidegger«, u: *Zur philosophischen Aktualität Heideggers I*, Klostermann, Frankfurt am Main 1991.
- Held, K., *Fenomenološki spisi*, Nova revija, Ljubljana 1998.
- Hribar, T., »Platon in Heidegger«, u: *Platonov nauk o resnici*, Phainomena II, Nova revija, Ljubljana 1991.
- Hribar, T., *Ontološka diferenca*, Phainomena, Ljubljana 1992.
- Hribar, T., *Fenomenologija I*, Slovenska matica, Ljubljana 1993.
- Hribar, T., *Pustiti biti. Kriza evropskega nihilizma*, Obzorja, Maribor 1994.
- Hribar, T., *Fenomenologija II*, Slovenska matica, Ljubljana 1995.
- Husserl, E., *Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins*, Hua X, Martinus Nijhoff, Haag 1966.
- Husserl, E., *Analysen zur Passiven Synthesis*, Hua XI, Martin Nijhof, den Haag 1966.
- Husserl, E., *Kartezijanske meditacije*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1975.
- Husserl, E., *Kriza evropskega človeštva in filozofija*, Obzorja, Maribor 1989.
- Husserl, E., *Filozofija kot stroga znanost*, Phainomena I, Fenomenološko društvo, Ljubljana 1991.
- Husserl, E., *Ideje za čisto fenomenologijo in fenomenološko filozofijo*, Slovenska matica, Ljubljana 1997.
- Husserl, E., »Vprašanje po izvoru geometrije kot intencionalno-zgodovinski problem«, u: *Problemi*, Vol. 34, No. 1–2 (1998), str. 7–29.
- Husserl, E., *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*, Slovenska matica, Ljubljana 2005.
- Smith, A. D., *Routledge Philosophy Guidebook to Husserl and the Cartesian Meditations*, Taylor&Francis e-Library, London, New York 2003.
- Svetlič, R., »Cenzurni krivdorek kot mesto zloma pozitivističnega pravnega diskurza / Judicial Censorship as a Place for the Breakdown of Positivist Jurisprudential Discourse«, u: *Primerjalna književnost*, Vol. 31 (2008), Ljubljana, str. 33–40.
- Urbančič, I., *Zaratustrovo izročilo I*, Slovenska matica, Ljubljana 1993.
- Urbančič, I., *Zaratustrovo izročilo II*, Slovenska matica, Ljubljana 1996.
- Urbančič, I., *Moč in oblast*, Nova revija, Ljubljana 2000.

Janko M. Lozar

Limits of Eidetic Dominance

Abstract

Eidetic dominance of Husserl's philosophy is first and foremost evinced in transcendental subject's relation to time and history. The dominance of eidetics further evinces the sovereignty of the subject, who can reach the level of the extratemporal and ahistorical as the highest, purest being of the pure ego. With his sixth Cartesian meditation, Eugen Fink, Husserl's assistant, convincingly shows how transcendental constitution in its activity cannot be purely pure exactly because it experiences the rub of the constitution of the nothing of beings. And with it there opens up the arena of Heidegger's philosophy of being, which is actually anchored in the reflection on this very nothing of beings.

Key words

eidetic dominance, transcendental method, ontological difference, history, Eugen Fink, Martin Heidegger, Edmund Husserl